

KÖNYVSZEMLE

MARTYNA GIBKA, *Literary Onomastics. A Theory** [Irodalmi névtan: Elméleti megközelítés]

ArchaeGraph, Łódź, 2019. 173 lap

1. MARTYNA GIBKA könyve az irodalmi tulajdonnevek funkcióinak kérdéseivel foglalkozik. Elsődleges célja a témában végzett kutatások bemutatása és rendszerezése, valamint egy új módszertani megközelítés előterjesztése. Azt az elterjedt nézetet igyekszik megcáfolni, mely szerint az eddigi kutatások magukban foglalják és kimerítően leírják a tulajdonnevek irodalmi alkotásokban való működésének minden lehetséges aspektusát. Ez az állítás azért sem tartható, mert a véglegesnek mondott lista majdnem minden tanulmányban különbözik, új funkciók bukkannak fel, míg a korábbiak meghatározása és alkalmazása folyamatosan változik. A kötetet részben ez az inkongruencia hívta életre. Másrészt a szerzőt MARZENNA CYZMAN munkássága is motiválta, aki az irodalmi tulajdonnevek funkcióinak ismert osztályozása helyett teljesen új elemzési módszer(ek) kidolgozását javasolja. GIBKA nem ért egyet maradéktalanul CYZMAN felvetésével, a kaotikusnak tűnő helyzet ellenére viszont bizonyos eredményeket átemelhetőnek ítél és haszonnal alkalmaz saját elméleti keretének kidolgozásában. Az elemzett korpusz a regények főszövegében, valamint a fejezeteket megelőző idézetekben szereplő tulajdonnevekre szorítkozik; az eszközrendszer pedig a nyelvészeti módszerekkel tart rokonságot.

A fent vázolt célnak a könyv hármas tagolása is megfelel. Az első fejezet az irodalmi tulajdonnév funkciójának kutatását járja körül, bemutatva az eddigi vizsgálatok legjelentékenyebb eredményeit és hiányosságait. A második fejezet a témának a szerző által kidolgozott új megközelítését tárgyalja. A névadás és a névhasználat kettős aktusán alapuló módszertan lényege az irodalmi tulajdonnévi funkciók átfogó és egységes, minden regényre egyaránt alkalmazható elemzési apparátusának elméleti megalapozása, amely mentes a korábbi munkák hiányosságaitól. A harmadik fejezet az új eljárás alkalmazhatóságát demonstrálja három szerző egy-egy regényében szereplő tulajdonnevek funkcióinak elemzésével.

2. Céljának megfelelően az első fejezet (13–45) az irodalmi névtan helyzetéről számol be a kronológia követése helyett a problémaalapú megközelítést választva. Ez felismerhetőbbé teszi az eddig kirajzolódó tendenciákat, láthatóbbá téve az új megközelítés elkülönböztetését az elődeitől. Az irodalmi tulajdonnevek funkcióinak kérdései a lengyel névkutatók körében rendkívüli érdeklődésre és szakmai visszhangra találtak. Ezzel, valamint természetesen a szerző lengyel voltával magyarázható, hogy az első fejezet öt alfejezetéből

---

* Elektronikus változata elérhető: https://www.archaeograph.pl/lib/1231bv/Literary-onomastics_ebook-jzo0bxdw.pdf (2021. 10. 01.)

három is lengyel tanulmányokat és monográfiákat mutat be. A negyedik az angol nyelvű publikációkra összpontosít, az ötödik alfejezet pedig az irodalmi tulajdonnevek azonosításának és meghatározásának elméleti alapvetését célzó törekvéseket tekinti át.

Irodalmi műben előforduló tulajdonnevekkel foglalkozó lengyel tanulmány elsőként 1933-ban látott napvilágot, azonban még az ötvenes években közölt írásokban sem szerepelt az irodalmi tulajdonnevek funkciója mint téma: a neveket csupán a fiktív karakterek jellemzésének egyik eszközeként kezelik. Elsőként a hatvanas években, KONRAD GÓRSKI beszélt az irodalmi tulajdonnevek két fő funkciójáról. Leírásából azonban hiányzik a rendszer, a struktúra és legfőképpen a funkciók komponenseinek azonosítására szolgáló elméleti bázis és módszer.

ALEXANDER WILKOŃ volt az első, aki a funkciók speciális rendszerét mutatta be, amely a későbbi lengyel munkák gyakorlatilag egyetlen hivatkozási pontjává vált, ezért a szerző szerint a munkássága e témában megkerülhetetlen. A lengyel nyelvész 1970-ben megjelent, úttörőnek számító monográfiája az irodalmi tulajdonneveknek az általa vizsgált szövegekben betöltött hatféle szerepét írja le. Az irodalmi tulajdonnevek funkciójának kimerítő vagy univerzális tipológiáját ugyan nem dolgozta ki, és maga is tisztában volt az általa vázolt rendszer hiányosságaival, munkásságnak jelentősége mégis abban áll, hogy a kötet megjelenése az irodalmi tulajdonnevek funkcióival foglalkozó kutatások lavináját indította el. Az elméletnek számos követője akadt, mások további funkciókkal egészítették ki az eredeti listát, megint mások munkái pedig látszólag nem az ő megállapításaiból indultak ki, valójában mégis összefüggtek vele. Ezért GIBKA az irodalmi névtani kutatásokat 1. a WILKOŃ előtti; 2. a WILKOŃ-féle tipológiát átvevő, azt továbbgondoló vagy attól eltérni szándékozó, arra mégis reflektáló; 3. valamint a nem WILKOŃ téziseiből kiinduló, azt kritizáló tengelyen helyezi el.

Az irodalmi tulajdonnévi funkciók kérdéskörének más megközelítéseit és a WILKOŃhoz kötődő osztályozás kritikáját több tanulmány is színre viszi, melyek közül MARZENNA CYZMAN megállapításai két szempontból is kiemelhetők: ő volt az egyetlen, aki a tulajdonnevek funkcióinak kérdését az irodalmi mű ontológiája szempontjából tárgyalta, valamint különösen erőteljes és részletes kritikáját adta az összes korábbi irodalmi névtani tanulmánynak (beleértve azokat is, amelyek nem a WILKOŃ-féle rendszert követik).

Az angol nyelvű névtani kutatás bővelkedik az irodalmi tulajdonneveknek szentelt írásokban. Ezeknek sajnos csak a töredéke foglalkozik a tulajdonnevek funkcióival, és még kevesebben járulnak hozzá a kérdéskör továbbgondolásához, fejlesztéséhez.

Az első fejezet utolsó alfejezetében (42–45) GIBKA arra mutat rá, hogy WILKOŃ munkájának, a követők és a tipológiáját elvető kritikusok írásainak, sőt szinte minden irodalmi névtani tanulmánynak a legjelentősebb hiányossága abban áll, hogy nem definiálják az irodalmi alkotásban előforduló tulajdonnevek funkcióit, és nem magyarázzák meg azt a módszert, amelyet az adott mű szerzője ezen funkciók megkülönböztetésére alkalmaz. GIBKA szerint CYZMAN az egyetlen kutató, aki explicit módon definiálta a fent említett kifejezést. Mindazonáltal ez a haszon a megvalósítás pillanatában elvész, mivel a CYZMAN által javasolt funkciók egyrészt ellentétesek a saját alaptételeivel, másrészt bizonyos funkciókat épp az általa bírált szerzőktől vett át.

3. A kötet második fejezete (47–88) GIBKA munkájának origója. A szerző ebben mutatja be a tulajdonnevek irodalmi művekben betöltött funkcióinak új, az irodalmi névadás és a névhasználat kettős aktusán alapuló módszertani megközelítését, egy új elmélet alapvetését. Előrebocsátja, hogy felhasználja a korábbi tanulmányok egyes kimeneteit, és hogy kutatását az amerikai irodalomkritikus, M. H. ABRAMS által meghatározott regény műfajának megfelelő szövegekben előforduló szereplők nevére korlátozza.

A szerző az első alfejezetben (49–64) a regényben megfigyelhető névadási aktust és az ennek alapján azonosított, ún. állandó (permanens) funkciókat járja körül. A névadási aktuson alapuló elemzés ötletét a mikrotoponima-funkciók azonosításának RUTKOWSKI által használt módszere ihlette, aki munkájában a JAKOBSON-féle kommunikációs modellt és LUTTERER névadási modelljét használta. GIBKA szerint ez a módszer lehetővé teszi a név által betöltött funkciók azonosítását a név keletkezése pillanatától az egész történet során, függetlenül az egyes névhasználatoktól.

Elsőként LUTTERER névadási modelljét módosítja úgy, hogy irodalmi kontextusban alkalmazható legyen, létrehozva a névadási aktus alapvető modelljét egy regényben. Az irodalmi tulajdonnév funkcióján azt a szerepet érti, amelyet a regénybeli karakter tulajdonneve a névadási aktus egy bizonyos elemével kapcsolatban tölt be. Ennek alapján – és a tulajdonnevek elsődleges, azonosító-megkülönböztető szerepének kizárásával – nyolc funkciót azonosít. Következésképpen a funkciók így kialakított listája a másodlagos szerepekre korlátozódik. Ezt követi a funkciók részletes definiálása.

GIBKA szerint a bemutatott modell elégtelen lehet egynél több fiktív világot tartalmazó vagy más szövegeket is prezentáló regények esetében. Ezért a következő rész célja az előző „alapmodell” módosítása úgy, hogy alkalmazható legyen a szereplők tulajdonnévi funkcióinak elemzésére egy olyan regényben, amelynek fiktív világa egy másik teremtett univerzumot is magában foglal. Ez természetszerűleg a tulajdonnevek által betöltött szerepeknek egy bővített listáját eredményezi, hiszen ebben az esetben két névcsoport van, amely irodalmi funkciókat tölthet be: a keretregény fiktív univerzumából származó nevek és a keretregényen belül létrejött regény kitalált világából származó nevek. Míg az első rész névanyagának funkciókészlete megegyezik a korábbi fejezetben felsorolt készlettel, addig a vizsgált tulajdonnevek második csoportjához egy némileg módosított lista szükséges. GIBKA lelkiismeretesen végigveszi a módosított listát is. Ez a modell hasonló bővítések mentén alkalmazhatóvá válik a legtöbbszőrözött világokat színre vivő regények névanyagának hatékonyabb elemzésére. Az alapmodell egy olyan mű tanulmányozásához sem elegendő, amely a nem irodalmi világban megjelent más irodalmi művek szereplőinek tulajdonneveit tartalmazza, az ilyen regényekre azonban a szerző tudatosan nem tér ki ebben a részben.

A második alfejezet (64–88) a regényben megfigyelhető névhasználatot és az ennek alapján azonosított, ún. átmeneti szerepeket járja körül. Következétesen folytatva a megkezdett struktúrát és logikát, a szerző elsőként a névhasználat aktusát mutatja be, megalkotva a névhasználati aktus alapvető modelljét egy regényben. Ezt követően az átmeneti funkciókat mutatja be a felvázolt modell mentén. (A funkción itt is azt a szerepet érti, amelyet a regénybeli karakter tulajdonneve a névhasználati aktus egy bizonyos elemével kapcsolatban betölt.)

GIBKA a két fiktív világot bemutató regények elemzéséhez szükséges módon alakítja át a modellt. A névhasználati aktus három modelljét látja szükségesnek annak meghatározására, hogy a használt (kimondott vagy elgondolt) név milyen kapcsolatokat létesíthet az egyes elemekkel. A viszonyrendszer tisztázása után következik a funkciók listázása és meghatározása.

Míg a korábbiakban a szerző a nem irodalmi világban megjelenő más irodalmi művek szereplőinek tulajdonneveit tartalmazó regényekre nem tért ki, a következőkben visszatér ehhez a kérdéshez. Megállapítása szerint az ilyen jellegű regényekben a nevek háromféle névhasználati műveletben alkalmazhatók, így újfent három modellt dolgoz ki, melyekből kiindulva felállítja az irodalmi tulajdonnevek funkcióinak listáját és azok definícióit.

Az irodalmi névtan GIBKA szerint abban is különbözik a névkutatás többi ágától, hogy lezár, kész entitásokat tanulmányoz: a kutató szembesül a regényvilágban megalkotott

(abba szánt) nevek használatának, azok kimondásának minden változatával, amelyeknek a száma nem gyarapszik. Következésképpen a nevek által ellátott funkciók kizárólag a teremtett-alkotott világ(ok) (név)használati szituációiban elemezhetők.

4. A kötet harmadik nagy fejezete (89–140) az új elméleti apparátus és megközelítési eszközrendszer próbája: GIBKA három regény szereplőinek tulajdonneveit elemzi azok funkciói szempontjából. A művek tudatos választás eredményei, hiszen az általuk bemutatott fantáziavilág(ok) mindegyikének más és más a struktúrája. Graham Swift Lápvilága az egyetlen teremtett világgal rendelkező regény példája; Terry Pratchett Fantasztikus Maurícus és az ő tanult rágcslói című műve az egyik teremtett világ keretében létrejövő másik fikciós világot bemutató regény példája, míg Robert Galbraith A selyemhernyó című alkotása egy olyan regényt példáz, amelyben nemcsak egy kitalált világ foglal magában egy másikat, hanem a nem irodalmi világban működő más irodalmi művekben megjelenő karakterek tulajdonneveit is tartalmazza. Így a fejezet elemzése során GIBKA az elméletet a lehető legátfogóbb mértékben alkalmazza. Elemzéseit minden esetben a regényíró, illetve a választott szöveg rövid bemutatásával kezdi. Ezt követően a névadás, majd a névhasználat aktusán alapuló modellek szerint állapítja meg az adott szövegszituációban működő irodalmi tulajdonnévi – állandó, illetve átmeneti – funkciókat. Az elemzéseket a tőle megszokott módon számos modelldiagrammal, táblázatba foglalt és kifejtett funkciólistával teszi vizuálisan is áttekinthetőbbé, követhetőbbé.

Záró megjegyzéseiben (141–145) a szerző újból hangsúlyozza munkája szükségességét. A bemutatott módszer előnye, hogy a tulajdonnévi funkciók közös nevezőjét kínálja, ezzel biztosítva, hogy a vizsgált kérdéskör továbbfejleszhető legyen, de ne váljék kaotikussá. A három regény névanyagának elemzése új funkciók feltárását eredményezte, és a lista további fejlesztése GIBKA szerint érdekes eredményeket hozhat. A legtermékenyebbek itéli az új elméleti megközelítés alapján még nem vizsgált irodalmi műfajokba tartozó művek elemzését, a viszonyok mentén szerveződött megközelítést, az eredmények bemutatását pedig más szervezőelv alkalmazásával is elképzelhetőnek, kívánatosnak tartja. A könyv utolsó bekezdése visszanyúl a monográfia Bevezetésében (9–11) olvasható idézethez – a Harry Potter és az azkabani fogoly című ifjúsági fantasyból – azzal, hogy az irodalmi tulajdonnevek regényvilágon belüli funkcióinak villámvázlatát nyújtja az új elmélet és eszköztár alkalmazásával.

A kötet egy kiterjedt bibliográfiával (147–159), a regénykarakterek tulajdonneveinek mutatójával (161–167), valamint egy német (169–170) és egy orosz nyelvű rezümével (171) zárul.

5. MARTYNA GIBKA monográfiája vitathatatlanul hiánypótló munka. Az irodalmi tulajdonnevek funkciójának koherens elmélete és új megközelítése a tudományterület régi adósságának törlesztése, amely méltán tarthat számot elsősorban a témában érdekelt szűkebb szakmai közösség érdeklődésére, és a jövőben az irodalmi névtani kutatások hasznos eszköztára és referenciapontja lehet.

HEGEDŰS ORSOLYA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7438-5183>

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem

Közép-európai Tanulmányok Kara

Nyelv, kultúra, identitás
Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben IV.
Szociolingvisztika, névtan, nyelvtörténet

Szerkesztők: FÓRIS ÁGOTA – BÖLCSKEI ANDREA – HELTAI JÁNOS IMRE.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 2020. 121 oldal
<https://doi.org/10.1556/9789634545385>

1. A *Nyelv, kultúra, identitás* című sorozat a 2019-ben megrendezett XXVII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszuson elhangzott előadások írott változatának válogatott gyűjteménye. Az alkalmazott nyelvtudomány számos kutatási területét érintő tanulmányok öt tematikusan összeállított kötetben jelentek meg. A negyedik kötetben szociolingvisztikai, nyelvtörténeti és névtani témájú tanulmányok szerepelnek, melyek közül alább a névtani témájúakat ismertetem.

2. KECSKÉS JUDIT a közoktatásban széles körben használt két magyarnyelv-tankönyvet és a bennük található gazdag onomasztikai szakszóincset vizsgálta (23–31). Tanulmányában arra keresi a választ, hogy az 5–12. évfolyamnak szóló tankönyvek mennyire következetesen használják a névtani terminusokat, és megfelelően tükrözik-e a névtan mint részdiszciplína nyelvtudományon belüli pozícióját. A szerző felhívja a figyelmet arra, hogy a névtani fogalmak viszonykapcsolatainak rendszerező bemutatásával elérhető lenne a magyar névtani szakkifejezések terminusként való tudatosítása a diákokban. Ez a magyar nyelv és egyéb szaktárgyak (pl. történelem, földrajz, idegen nyelvek) közötti átjárhatóságot és a tantárgyi kohéziót is erősíthetné.

SLÍZ MARIANN elsősorban a magyar történelemből vett példákon keresztül mutatja be, hogyan voltak használhatók a szentnevek különböző politikai célok (pl. háború, trónöröklés, támogatás) ideológiai alátámasztására (32–40). A szentnevek használatának ilyen célú alkalmazhatóságát a szerző négy fő területet átfogó tipológiába rendezi: a névadás, a névváltoztatás, a névazonosság kihasználása és a névadás magyarázata mint politikai-ideológiai eszköz. A személy- és helynevek, intézménynevek stb. megváltoztatása például gyakran használatos valamilyen ideológiával való azonosulás vagy az azzal szembeni állásfoglalás kifejezésére (vö. pl. a budapesti *Szent István Kórház* átnevezéseit, a *szent* név-elemet elvéve, illetve visszaadva az intézménynek).

BARANYINÉ KÓCZY JUDIT írásában az asszonynévtípusok és a névvisezők által képviselt kulturális családsémák közötti összefüggéseket kereste (41–48). Házasságkötéskor a házasuló nők hét névtípusból választhatnak napjainkban, a névválasztás motivációja pedig szorosan összefügg az egyén családhoz kapcsolódó tradicionális vagy modern értékrendjével. A szerző saját, kérdőíves kutatása eredményeit mutatja be, melyben vizsgálandó szempontokként elsősorban a családszerkezet, a családon belüli munkamegosztás és a névválasztás motivációs tényezői szerepeltek. Mivel egy dinamikusan változó rendszer vizsgálatáról van szó, a kutatás a rendszer jelenlegi helyzetét és a névválasztók jelenlegi álláspontját hivatott bemutatni.

TAKÁCS JUDIT két, a börtönszlenget feldolgozó magyar nyelvű szótár tulajdonnévi eredetű szóincset vizsgálja, ezen belül is a köznevesülést tárgyalja (49–55). A tulajdonnévi

eredetű bejegyzéseket három szempont alapján jellemzi: a köznevesülés forrásául szolgáló tulajdonnevek típusai, a közszoói alakok grammatikai megformáltsága és a jellemző attrakciós központok. A vizsgált közszoók forrásai a leggyakrabban személynévi eredetűek (pl. *szenna* 'autótolvaj'), de gyakori a művészeti alkotásokban szereplő fiktív nevek köznévként való használata is (pl. *hókuszpók* 'börtönőr', *obivankenobi* 'régóta börtönben lévő rab'). A börtönszleng attrakciós központjai meghatározhatók a szókincs vizsgálatával: a beszélői csoport által kiemelt fontosságú fogalmak több mint tíz szlengszinonimát is kaphatnak (pl. a hierarchiával kapcsolatos szavak, a *börtönőr* és a *kábítószert* szinonimái).

SZILÁGYI-KÓSA ANIKÓ irodalmi művekből és nyomtatásban megjelent fordításaikból korpuszt alkotott, melynek segítségével a tulajdonnevek fordításának lehetőségét tárgyalja német–magyar nyelvpárban (56–63). Három Thomas Mann-elbeszélést és fordításukat vizsgálva a szerző bemutatja a fordítási megoldásokat, és bizonyos tulajdonnévtípusoknál (pl. beszélő nevek, jellemző-osztályozó nevek) rámutat az egyes jelentésrétegek közvetíthetlenségére is (pl. a Tobias Mindernickel című történet tulajdonnevein keresztül).

Az írói névadás témájánál maradván, FARKAS TAMÁS Terry Pratchett Korongvilág-regényein keresztül mutatja be a tulajdonnév-fordítás kihívásait angol–magyar nyelvpárban (64–70). Az író fiktív világa, mely több mint negyven regényen keresztül bomlik ki, gazdag és változatos névkorpuszt foglal magában. A regények nyelvi humora, valamint a fiktív univerzum és a valós világ közötti összefüggéseknek a névadásban való megjelenése számos érdekes fordítási megoldást kíván meg a célnyelvre való közvetítés során (pl. a Korongvilág feltaláló-polihisztora, *Leonard of Quirm* és a valós történelmi alak, Leonardo da Vinci közötti hasonlóság; a Korongvilág híres színháza, a *The Dysk* és a shakespeare-i The Globe színház közötti hasonlóság).

BÖLCSKEI ANDREA az online informatikai támogatottság lehetőségeit vizsgálja az üzleti tevékenységet folytató vállalkozások, termékek és szolgáltatások neveinek kialakításában (71–79). A kereskedelmi nevek tulajdonságainak kutatása számos diszciplína érdeklődési körébe tartozik: a közgazdaságtan a névhez kötődő pénzürtéket tartja a legfontosabb elemzési tényezőnek, a jogtudomány a szellemi tulajdon védelme felől vizsgálódik, a társadalom- és bölcsészettudományok pedig a nevek kulturális és nyelvi értékével, valamint a brandek működésével foglalkoznak. A szerző egy fiktív példán keresztül bemutatja, hogy az ingyenesen elérhető online névgenerátorok hogyan használhatók a kereskedelmi névadás folyamatában. Ezek az alkalmazások az üzleti életben használt névtípusok számos jellemzőjét figyelembe véve kínálnak fel lehetőségeket: egyes alkalmazások a felhasználó által bevitt kulcsszavak alapján tesznek ajánlásokat, míg mások a kívánt névforma egyéb jellemzőit is figyelembe veszik (pl. karakterszám, rímek alkalmazása, magán- és mássalhangzók aránya).

3. A kötetben szereplő tanulmányok az alkalmazott névtan számos gyakorlati területen való felhasználhatóságát igazolják: az oktatásügy, politika, szociológia, szociolingvisztika, fordítástudomány és kereskedelem területein egyaránt található olyan kérdéskörök, amelyek névtani jellegű kutatásokat és elemzési szempontrendszereket hasznosíthatnak.

OLÁH BENCE ATTILA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3557-857X>

Károli Gáspár Református Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

Onomastics between Sacred and Profane [Névkutatás a szent és a profán között]

Szerkesztő: OLIVIU FELECAN. Vernon Press, Wilmington, 2018. 434 lap

1. Noha a modernizáció szekularizációt vont maga után, a szentség témaköre továbbra is pezsgő diskurzusokat vált ki a tudományokban, és számos esetben a profánnal való összehasonlítással próbálják árnyalni a szentről való ismereteket. Az OLIVIU FELECAN szerkesztette kötet huszonhat angol nyelvű tanulmányt vonultat fel, amelyek a szenthez és profánhoz köthető névtani kérdéseket járnak körül. A paletta igen széles: a szerzők a világ számos pontjáról származnak, a könyv több vallás névadási problémáit öleli fel, a kutatók pedig interdiszciplinárisak, így nemcsak a nyelvtudomány keretei között mozognak, hanem a teológia, etnológia, szociológia, pszichológia, filozófia, antropológia, földrajz és történelem tudományát is érintik.

A kötet öt, témáját tekintve koherens nagyobb fejezetből áll. Az első részben szereplő tanulmányok azt a kérdést vizsgálják, hogy az Isten vagy istenek nevei hogyan konstruálódnak meg a különböző vallásokban és nyelvekben (4–140). A második fejezetben a helynevek szenttel és profánnal való kapcsolata áll a középpontban (141–249), a harmadik részben a személynevekre irányul a figyelem ugyanezen szempontok alapján (251–302). A negyedik rész a szent és profán kereskedelmi neveket vizsgálja (303–342), az ötödik az irodalmi neveket és a névtani szójátékokat tanulmányozza (343–398). Végül egy név- és szómutató segíti az olvasókat a tájékozódásban (399–412).

2. Az első részt WAFU ABU HATAB nyitja, aki a Koránban előforduló istenneveket veszi számba (3–13). Kifejti, hogy a nevek megértése igen fontos szerepet játszik az iszlám vallás megélésében, ezért a Korán kutatói nagy hangsúlyt fektetnek a névadás vizsgálatára. A szerző több kutató munkássága alapján az iszlám istenneveinek alapos rendszerezését végzi el.

A második fejezetben DAVIDE ASTORI bemutatja, hogy bizonyos mesterséges nyelvekben milyen logika szerint teremtik meg az Isten és a Sátán nevét: meglátása szerint leginkább ellentéppárokkal jelölik meg őket (15–31). A szerző ezt a dualitást SAUSSURE és PAUL VALÉRY elméleteit alapul véve értelmezi.

Ezt követően GHEORGE CHIVU azt a problémát veti fel, hogy bizonyos adatok szerint az antik világ istenei nem lehettek ismeretesek a műveltebb óromán olvasók számára (33–44). CHIVU ezt próbálja cáfolni az első román bibliafordítások névtani vizsgálatával: rámutat, hogy már ezekben a korai keresztény szövegekben is említik a pogány istenek neveit. Mindezekből arra következtet, hogy a románok már a Nyugat-Európából származó szövegek elterjedése előtt ismerték a görög–római isteneket, de említéseiket cenzúrázták a korabeli ortodox vallási vezetők.

DAIANA FELECAN tanulmánya a vallásos keresztnévadással foglalkozik, így névtani, nyelvészeti, teológiai, etnológiai és filozófiai módszereket is alkalmaz annak érdekében, hogy kategorizálhassa a szent neveket (45–58). Megállapítja, hogy a keresztnevek szent konnotációval rendelkeznek, s az ilyesféle névválasztás extralingvális okokra vezethető vissza. A szerző a névadás ezen extralingvális motivációit alaposan körüljárja, s elemzi e nevek szemantikai-pragmatikai funkcióit.

ALEXANDRU GAFTON és ADINA CHIRILĂ közös tanulmánya összefoglalja, hogy Isten nevének kimondása tiltott, ugyanis a szó (név) reprezentálja a mögötte álló valóságot, Isten teljes valósága azonban felfoghatatlan, így pusztán néhány tulajdonsága realizálódik a különféle körülíró megnevezésekben (59–73). A tanulmány azt járja körül, hogy a nevek miképpen teremtenek kapcsolatot a valósággal, s ezek milyen cselekvő funkcióval bírnak.

ARTUR GALKOWSKI ezt követően a szektanevekkel foglalkozik (75–89). A tanulmány a szektanevek nyelvi szerkezetére összpontosít, igyekeztén feltérképezni, hogy az elnevezések miképpen tükrözik a szekták üzeneteit, motivációit, céljait. Arra is keresi a választ, hogy szemantikailag és strukturálisan mitől atipikus nevek ezek. A vizsgálat korpuszalapú, elsősorban angol, francia és olasz adatokra építkezik. A szerző számos ismertebb szektanevet elemez és kategorizál.

A vallás és a népi hiedelmek által befolyásolt japán névadási szokásokat antropológiai és szociolingvisztikai szempontok alapján vizsgálja LEO LOVEDAY (91–105). Igyekszik megállapítani, hogy az adott névtípusok mely vallás hatására terjedtek el, valamint azt a kérdést is körüljárja, hogy miképpen befolyásolta a névadási szokásokat a törvényi szabályozás. Ennek alapján négy sintoista névadási kategóriát különböztet meg.

BERTIE NEETHLING célja, hogy olyan közneveket tárjon fel vallástörténeti, etimológiai, nyelvészeti és kulturális szempontok alapján, amelyek az 'istenség' vagy 'Isten' jelölésére használatosak az amaxhosza vallásban (107–118). A szerző a csettintő hangok alapján megvizsgálja, hogy milyen afrikai törzsek lehettek hatással a népcsoportra, s ezek figyelembevételével bemutatja, hogy az istenkép kifejezésére milyen nyelvi elemeket használnak.

Az első rész utolsó tanulmányában EPHRAIM NISSAN abból a problémából indul ki, hogy a zsidóság Isten nevét mint tabut nem ejtheti ki, így körülírással kell nyelvi jelölniük (119–140). A héber Biblia ókori fordítói Isten héber nevét 'isten' jelentésű köznevekkel fordították (pl. *θεός*, *deus*, *dominus*), ezzel elhomályosítva azt, hogy a héber Biblia különféle nevekkkel hivatkozik Istenre. NISSAN körüljárja a tetragrammaton és a különféle istennév-rekonstrukciók problémáit, és a muszlimmal való kapcsolódási pontokat is feltérképezi.

3. A második rész első tanulmánya VLADISLAV ALPATOV tollából származik (144–156). A szerző névtani és kognitív nyelvészeti szempontból vizsgálja azon helynevek tipológiáját, amelyek imaneveket vagy imaszavakat tartalmaznak. Kategorizál a névadás motivációja és a denotátum alapján, végezetül pedig a név jelöléssel, névadással, társadalommal és vallással való viszonyát kognitív szempontok alapján is megvizsgálja.

NICOLAE FELECAN azokat az erdélyi és román helyneveket vizsgálja, amelyeket a kommunista propaganda megváltoztatott, így a helynevek etimológiai átláthatósága megváltozott (157–165). A szerző amellet érvel, hogy a régi helynevek lecserélésével a nyelvi jel (helynév) és a jelölt (település) közötti motivációs viszonyok eltűntek, ezért a jelenlegi helynévanyag erősen mesterséges alkotásnak tekinthető.

A következő írásban OLIVIU FELECAN arra mutat rá, hogy az egyházi helynevek vizsgálatával felderíthető, milyen népekkel volt kapcsolatban a románság bizonyos korokban és területeken (167–184). Ennek céljából a szerző a 'szent' szót tartalmazó helyneveket vizsgálja, figyelembe véve a magyar, a német és a román nyelvtörténeti – főleg hangtörténeti – ismereteket. A szerző károsnak tartja, hogy az új, kollektív emlékezetet kialakítani törekvő helynevek lecserélik az etimológiailag motivált névállományt.

FRANK NUESSEL a profán amerikai helynevekkel foglalkozik (185–195). Az Egyesült Államokban jelenleg 1441 olyan helynév regisztrálható, amely valamilyen nép- vagy vallási

csoporttal szemben sértő. Az ún. etnofaulizmusok sztereotípiákból és a néphez köthető külső és belső jegyekből származnak, metonimikus névátvitellel keletkezettek.

ROMAN RAZUMOV és SERGEY GORYAEV a bolsevizmus előtti orosz utcanévadási szokásokat vizsgálja (197–212). A történeti névadás vizsgálatával ugyanis következtetések vonhatók le a lakosságnak a vallással szembeni korabeli attitűdjéről. Ezt követően a szerzőpáros foglalkozik a kommunizmus időszakát megelőző eredeti, szent nevek visszaállításának lehetséges módjaival.

JOAN TORT-DONADA az Ebro folyó partvidékének helynévadási motivációit vizsgálja (213–228). Célja annak megállapítása, hogy a szent vagy a profán nevek-e a gyakoribbak. Ehhez húsz helynévvel foglalkozik alaposabban, s különös figyelmet szentel a víz- és hegyneveknek, illetve ezek etimológiai vizsgálatának.

A második rész utolsó tanulmányában TÓTH VALÉRIA azt a hipotézisét teszteli, mely szerint bizonyos helynévtípusok érzékenyebben reagálnak az extralingvális változásokra (229–249). Ezt bizonyítandó két névtípusnak a nyelven kívüli valósággal való kapcsolatát mutatja be funkcionális keretben: az egyházzal kapcsolatos helynevekét, valamint a világi földbirtokosoktól származó helynevekét, a 14–16. századra összpontosítva.

4. A harmadik rész első fejezete SAMBULO NDLOVU és TENDAI MANGENA közös tanulmánya, amely a tabuneveket járja körül a ndebele és a sona kultúrában és azok névtani rendszerében (253–263). A szerzőpáros hipotézise, hogy a modern világban elkerülhetetlen a tabunevek használata. Ezért megvizsgálják, hogy e két nép körében a szekularizáció okán történt-e változás a szent személyneveket, illetve a politikai és vallási vezetőknek, valamint a halottaknak a megnevezéseit tekintve.

IDOWU ODEBODE írásából kiderül, hogy a jorubák több nevet is adnak gyermekeiknek (265–277). A tanulmány funkcióik szerint kategorizálja e neveket, különös figyelmet szentelve a vallási motivációval létrejöttre. A névadást a szerző szociolingvisztikai keretben értelmezi, illetve azt vizsgálja, hogy egy-egy személynév miképpen fejezi ki a viselőnek az istenekkel való kapcsolatát.

A kötet második magyar vonatkozású tanulmánya SLÍZ MARIANN és FARKAS TAMÁS közös munkája, amely a magyar keresztnevek történetét vizsgálja a szakrális és a profán ellentétpár szempontjából (279–292). A szerzők a kereszténység előtti nevek motivációinak bemutatása után a kereszténység egyénnévadásra gyakorolt hatására helyezik a hangsúlyt, majd történeti áttekintést adnak arról, hogy a különböző korokban hogyan viszonyult a magyarság a szent és a profán nevekhez.

A harmadik rész utolsó tanulmánya SOLOMON WALIAULA és TENDAI MANGENA írása, melyben a bukuszu és a sona nép névadási szokásait vizsgálják interjúk alapján, középpontba helyezve a rokonság, a halál és a temetés szociokulturális kontextusából származó neveket (293–302).

5. A negyedik rész első fejezetében ANGELIKA BERGIEN bemutatja, hogy számos város helymárkát igyekszik kiépíteni, amely az adott település kultúrájából és történelméből építkezik (305–315). Ezen gyakorlat a helyeket magukat kulturális értéként kezeli, s mintegy szent térként azonosítja. Az ilyesféle szent tereket kategorizálja a tanulmány, majd bemutatja, hogy a reformáció legkiválóbb személyei hogyan váltak egy-egy város reklámarcává, ebben pedig milyen problémák rejlenek.

PAULA SJÖBLÖM azt tárgyalja, hogy milyen hatással van a Kalevala a kereskedelmi nevekre (317–323). A szerző kifejlesztett egy kognitív nyelvészeti alapokon nyugvó módszert

a nevek szemantikai elemzésére, s ennek alapján a tanulmányban olyan finn termékneveket vizsgál, amelyeket a Kalevala ihletett.

MICHAELA MUNTEANU SISERMAN munkája a természetes gyógytermékek elnevezéseit vizsgálja olyan szempontból, hogy alkotóik milyen jellemzőkkel igyekeznek elnyerni a vevők bizalmát (325–342). A tanulmány rendszerezi a természetes alapanyagokból készült gyógyszerek neveit, melyek közt előkelő helyet foglalnak el a szentségre utaló elemeket tartalmazó nevek.

6. Az ötödik rész első írásában ALINA BUGHEȘIU a tarot kártyalapok neveinek szemantikáját vizsgálja, s e profán és szent neveket szemantikai, névtani, szemiotikai és pragmatikai szempontból is elemzi és rendszerezi (345–353).

EPHRAIM NISSAN tanulmánya azt vizsgálja, hogy a rabbikus bibliai szövegmagyarázatok során a vallási vezetők hogyan magyarázták a személyneveket, illetve hogy bizonyos népnevek esetében milyen szójátékokkal éltek a római időktől a középkorig (356–383). Ennek alapján számos etimológiai és népetimológiai fejtegetést vonultat fel a szerző, illetve számba veszi ezek motivációit és funkcióit is.

A kötet utolsó tanulmánya ANNA TSEPKOVA nevéhez köthető. A szerző az irodalmi nevek profán mivoltát és szimbolikus jelentéseit kutatja Sue Townsend Adrian Mole titkos naplója könyvsorozatában (385–398). A szerző a nominális determinizmus elvét tartja szem előtt, és azt vizsgálja, hogy a névből származó asszociációk mennyiben határozzák meg a karakterek interpretációit.

7. A kötet sokszínűsége rávilágít a névtan aldiszciplínáinak és megközelítésmódjainak változatosságára, kiegyensúlyozottsága és központi témája mégis koherens egészé teszi a kiadványt. A változatos tanulmányokat olvasva jól látható, hogy a szent és profán kettségének a nevekben való megjelenése számos tudomány érdeklődését kiváltó, sokféle szempontból, változatos módszertannal megközelíthető kutatási téma.

SARNYAI VIVIEN

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5825-7242>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

Namenmoden syn- und diachron **[Névdívatok napjainkban és a történetiségben]**

Szerkesztők: MARIETTA CALDERÓN – SANDRA HERLING. Romanische Sprachen und ihre Didaktik 68. ibidem-Verlag, Stuttgart, 2019. 265 lap

1. A kötetben olvasható 14 tanulmány az azonos című szimpóziumon hangzott el 2014 júniusában a Siegeni Egyetemen, Németországban. A könyv célja bemutatni a névtani kutatások aktuális kérdéseit, eredményeit és módszertani újdonságait olyan kutatók révén, akik többnyire a romanisztika területén működnek, de vizsgálatukba a német nyelv-

területet is bevonják. A kötet előszavában (v–viii) a szerkesztők rövid tartalmi áttekintést adnak a tanulmányokról. A kötet három nagy fejezetre tagolódik: személynévkutatás, tárgynévkutatás és helynévkutatás.

2. A személynévtani fejezet első két tanulmányának szerzői, CLAUDIA POSCH (3–19) és ANGELA BERGERMAYER (21–44) egyaránt az osztrák névadás jelenlegi törvényi szabályozását és társadalmi normáit mutatják be. POSCH egy online kérdőíves kutatása eredményeit ismerteti. A válaszadók saját keresztnévüként 170 különböző nevet adtak meg: legtöbbször egyszeri említés, azonban a nőknél a *Julia* és *Elisabeth*, míg a férfiaknál a *Martin*, *Thomas* és *Johannes* többször is előfordult. A szerző vizsgálta, hogy a válaszadók elégedettek-e a keresztnévükkel, és ismerik-e annak jelentését. A megkérdezett 1061 személy 64%-a ismeri keresztnéve jelentését; a nők 85%-a, míg a férfiak 88%-a elégedett a keresztnévvel. Emellett 285 válaszadó 84%-a úgy vélte, fontos ismerni az adott keresztnév jelentését a gyermeknek való névadáskor. BERGERMAYER olyan házaspárok körében vizsgálódott, amelyeknek az egyik tagja osztrák, a másik pedig valamely szláv nyelvű ország állampolgára, Ausztria keleti részén élnek, és 2001-ben született gyermekük. Összesen 999 gyermek (494 lány és 505 fiú) keresztnévének vizsgálata alapján a legnépszerűbb női nevek a *Julia*, *Kat(h)arina*, *Sara(h)*, *Anna*, *Laura*, *Nat(h)alie*, *Christina/Kristina*, *Melanie*, *Nicole* és *Vanessa*, míg a legnépszerűbb férfinevek a *David*, *Daniel*, *Dominik*, *Alexander*, *Phil(l)ip(p)*, *Lukas/Lucas*, *Kevin*, *Michael*, *Patrick* és *Benjamin* voltak. Ha összehasonlítjuk a felsorolt neveket az Ausztriában 2001-ben legnépszerűbb keresztnévek listájával, láthatjuk, hogy nagy az átfedés köztük: a szláv–osztrák családokban is azok a nevek voltak kedveltek, amelyek Ausztria-szerte; a szláv keresztnévek adása ezzel szemben igen ritka. JOHANNA WARM 6 észak-olaszországi Facebook-felhasználó (4 férfi és 2 nő) nyilvános profiljához köthető nevek alapján elemezte a közösségi médiára jellemző névhasználati szokásokat (45–59). A vizsgált 781 névből – melyek a hat felhasználó Facebook-történetében (kommentekben, posztokban, bejegyzésekben, fotókon, ismerősnek jelölésekben) jelentek meg a vizsgált két hónap alatt – 626 család- és keresztnévből áll. A további 155 nevet a szerző az alábbi kategóriákba sorolta: álnév jellegű nevek (51): *DreamerMc*, *Dade Yo*; becenevek (47): *Lory* < *Lorenzo*, *Jas* < *Jasmin*; névhez kapcsolódó viszonyító elem (39): *Stefania Zia*, ahol a *zia* ’barátnő’ jelentéssel áll; különleges grafikai jegyet tartalmazó nevek (7): *TaNiaa*, *Sära*; határozott névelő használata keresztnév előtt (6; ez az észak-olaszban főleg női nevek előtt jellemző): *La Francy*, *Laa Carlotta*; egy kategóriába sem sorolható nevek (5).

3. A második fejezet a magyar szakirodalomban rendszerint az egyéb nevek típusa-ként emlegetett tulajdonnevek kategóriáját tárgyalja. EVA MARTHA ECKKRAMMER és VERENA THALER arra tesznek kísérletet írásukban (61–78), hogy elhatárolják egymástól és definiálják a márkanevekkel kapcsolatos német névtani terminusokat, továbbá felállítsák a köztük lévő hierarchikus viszonyt. Ez a szerzők szerint a következőképp alakul: a legfelső szint az *Ergonyme* ’tárgynevek’, ez alatt van az *Ökonyme* ’termékek, szolgáltatások és vállalkozások nevei’, majd a *Produktnamen* ’terméknevek’, a legalacsonyabb szinten pedig a *Warennamen* ’árunevek’. HOLGER WOCHLE a hotelnév mint névfajta változását elemzi és hasonlítja össze Romániában és Európa német nyelvterületein; továbbá vizsgálja, hogy a hotelek névadása hogyan tükrözi egy adott korszak értékítéletét (79–97). A 20. században Romániában a hotelnévadásnál a családnevek és az arisztokráciára utaló nevek voltak

a dominánsak. Tübingiában szintén ez utóbbi volt jellemző, továbbá a címerállatok, valamint a *Hof* 'udvar' és *Haus* 'ház' végű szerkezetek is gyakoriak voltak. A dél-olasz térségben és Párizsban a célközönséghez (vagyis a turistákhoz) igazították a hotelneveket, amelyek többségében külföldi helyekre utaltak. Franciaországban és Németországban a hotelek napjainkban különböző hotelláncok neveit viselik. SVENJA DUFFERAIN-OTTMANN 372 francia és 342 spanyol étterem nevét vetette össze szemantikai és morfológiai szempontok alapján (99–114). A francia éttermek nevei a vidéki életre, gasztronómiára, valamint a „kényelemre és öröme” utalnak. A spanyol éttermek nevei között az étterem típusára, a vidéki életre és az építészetre utalókat találunk. ANNE-KATHRIN GARTIG-BRESSAN firenzei kávézók és bárók elnevezését elemezte (115–132). Megállapítják, hogy a tradicionális névadással szemben – amelyben a *Bar* és *Caffè* a név első tagjaként fordulnak elő (pl. *Caffè degli Artisti*) – új tendenciák kerülnek előtérbe: a *Bar* és *Caffè* megnevezések a név utolsó tagjaként szerepelnek (pl. *La folle bugia Caffè*) vagy teljesen elmaradnak (pl. *gusto Giusto*). A névadást motiválhatja a tulajdonos neve, egy ismert személy vagy művészeti alkotás is. A tulajdonosokkal készített interjúkból kiderült, hogy a névadást gyakran a kínált ételek, a kiszolgálás jellege és a kávézó, bár elhelyezkedése inspirálja. MARIETTA CALDERÓN a számítógépes vírusok neveit első megjelenésük szerint sorolja fel és elemzi (133–153): legtöbbszörük internacionalizmusnak tekinthető, leginkább angol nyelvűek, és utalást tartalmaz(hat)nak egy adott személyre, együttesre, filmes karakterre. Gyakori köztük a palindrom (pl. *Nimda – Admin*) és az ironikus-szarkasztikus tartalom is (pl. *I-love-you* [Szeretlek]). NELSON PUCCIO az európai labdarúgás kabalafiguráinak neveit és azok identitáskonstruáló és -jelölő funkcióját elemzi olyan csapatoknál, amelyek a 2014/2015-ös szezonban bejutottak a három legrangosabb német bajnokság egyikébe (156–172). A név gyakran a focicsapat hazájára (városnévre) utal: pl. *Hoffi* (TSG Hoffenheim). Találkozhatunk azonban a klubcsapat nevére asszociáló elnevezésekkel is, például *Jahni* (Jahn Regensburg) és *Loki* (FC Lokomotive Leipzig). A névadást motiválhatja a kabala színe (pl. a *Blacky* egy fekete párducra utalva) vagy az adott állatot jelölő köznévi is (pl. *Berni* egy medve; vö. ném. *Bär* 'medve'). ANTIJE LOBIN a márkanevek képzését vizsgálja morfológiai szempontból, spanyol és olasz nyelvterületen (173–181). Elemzése nyomán megfigyelhető a fokozás elterjedése, azon belül is a melléknevekhez csatolt spanyol *-ísimo/-a* (pl. *totalísimo*) és olasz *-issimo/-a* (pl. *conissimo*) szuffixumok gyakori használata.

4. A helynévkutatás eredményeit felsorakoztató, utolsó fejezetben GERHARD RAMPL az alpesi sziklamászó-útvonalak névadását tekinti át egy sziklamászóknak összeállított útikalauzt használva korpuszként (183–205). Vizsgálatában arra jutott, hogy a névadást motiválhatja az adott hely első mászójának neve; a hegy neve, ahol az útvonal húzódik; az útvonal típusa; de találkozhatunk kreatív, művészi névalkotásokkal is, például *Das Phantom der Zinne* 'A csúcs fantomja' vagy *Ötzi trifft Yeti* 'Ötzi találkozik a jetivel'. SONJA SÄLZER a hegyikerékpár-útvonalak névadását elemzi honlapokból összeállított korpusz alapján, Franciaország, Olaszország, Portugália, Svájc, Spanyolország és Kanada területén (207–223). Megfigyelte az angol nyelvű útvonalnevek terjedését, illetve olyan összetételek gyakori használatát, amelyek második tagja az angol *Trail* ('sáv, nyom'). A névadáskor gyakran színekkel jelölik a pálya nehézségét. Könnyebb pályákat olyan nevekkel is illetnek, mint *Bambi* és *Easy* (ang. 'könnyű'). A névadást gyakran motiválja még a pálya adott tulajdonsága: *Serpentine* – utalás a kanyarokra, *The Channel* – utalás alagutakra, *Citrus Run* – utalás a pálya menti citromfákra. SANDRA HERLING azt kutatja, miként hatott a spanyol nyelv

a gyarmatosítás időszakában a kaliforniai és floridai helynevekre (225–253). A spanyol nyelv hatása egyaránt megfigyelhető városok (pl. *San Diego*), falvak (pl. *La Carpinteria*), folyók (pl. *Río Perdido*) és szigetek (pl. *Isla de Mosquitos*) nevében is. GERNOT PETER OBERSTEINER az osztrák Stájerország tartomány régióinak a neveit elemzi (255–265). Írásából megtudhatjuk, hogy a hét nagy régió nevét a kerülethatárok nevei és a tartományokon belüli elhelyezkedésük (észak, kelet, dél, nyugat, centrum) adta (*Liezen, Obersteiermark Ost, Obersteiermark West, Oststeiermark, Südoststeiermark, Südweststeiermark* és *Steirischer Zentralraum*); a kisebb régiókat települések, hegyek és völgyek után nevezték el.

5. Az itt felsorolt eredmények rövid betekintést engedhetnek a névtani kutatások sokszínűségét is bemutató kötet tanulmányaiba, amelyekben a szerzők a francia, spanyol, olasz, román, angol és német nyelvből hoznak számos további érdekes és jellemző példát a romanisztika és a névtani kutatások iránt érdeklődők számára.

WALDHAUSER SZIMONETTA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1700-3542>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcészettudományi Kar

**I. M. NICK, *Personal Names, Hitler and the Holocaust*
A Socio-Onomastic Study of Genocide and Nazi Germany
[Személynevek, Hitler és a holokauszt. A népirtás és a náci
Németország névszociológiai vizsgálata]**

Lexington Books, Lanham – Boulder – New York – London, 2019. 471 lap

1. IMAN M. NICK, a *Names* című amerikai folyóirat főszerkesztője és a Német Igazságügyi Nyelvészeti Társaság elnöke a név és hatalom, identitás és emlékezet kérdéskörét járja körül névszociológiai munkájában, legyen szó akár olyan totalitárius államról, mint a Harmadik Birodalom, akár modern demokratikus országról, mint az Amerikai Egyesült Államok. A könyv elsősorban a hitleri Németország és a holokauszt eseményeire koncentrálna, azonban sokszor talán túlzóan részletes beszámolóinak köszönhetően akár kordokumentumnak is tekinthető, amely felvázolja előttünk a II. világháború máig ható következményeinek névtani vonatkozásait.

A kilenc fejezetből álló könyv egy előszóval indul, amelyben az író két személyes élményével indokolja munkája megszületését (ix–xix). Ezután következik a köszönetnyilvánítás (xxi), majd a II. világháborús német katonai rangoknak és ezek amerikai megfelelőinek (xxiii–xxiv), valamint a használt rövidítéseknek és mozaikszavaknak (xxv–xxvi) a listája.

2. Az első fejezetben a szerző bemutatja az USA által indított programokat, amelyek feladata névadatok gyűjtése különböző okokból és célokból, a személyneveket elsősorban nyelvi eredet, ezen keresztül pedig etnikai alapon osztályozva (1–36). A honvédelem

érdekében történő adatgyűjtés és a reptéri átvilágításkor használt listák azonban számos hiányossággal és hibával működnek, amelyek nemcsak fals pozitív, hanem fals negatív találatokat is eredményeznek. E problémák kihasználása szerepet játszott többek között a 2001. szeptember 11-i terrortámadás megvalósulásában is.

A második fejezetben a szerző bemutatja, milyen szoros kapcsolat van név és társadalom között, és hogyan használták Németországban a személyneveket politikai eszközként a 19. századtól a náci párt (NSDAP) hatalomra kerüléséig (37–77). A növekvő antiszemitizmus részeként megjelent az igény a zsidó lakosság egyértelmű identifikációjára. Mivel a személynévre etnikai szimbólumként való működése miatt ennek egyik eszközeként tekintettek, életbe léptek a család- és egyénnévváltoztatást szabályozó törvények, amelyek elsődleges célja volt meggátolni, hogy az érintettek névváltoztatás útján elfedjék zsidó származásukat. Azonban miután világossá vált, hogy sok, akkoriban zsidónak nyilvánított nevet árja németek is viselnek, a zsidókat az egyértelmű azonosíthatóságuk érdekében kötelezték (a nemüknek megfelelően) a *Sara(h)* vagy az *Israel* középső névként való felvételére (pl. *Anne Müller* > *Anne Sara Müller*, *Joseph Schmidt* > *Joseph Israel Schmidt*). Az eseményeket egyéni névváltoztatási történeteken keresztül ismerhetjük meg, ami miatt a szöveg némileg mozaikszerű, sokszor csapongó.

A harmadik fejezetben a náci vezetés azon igyekezetét ismerhetjük meg, hogy a tiszta német vért megőrizzék és még erősebbé tegyék (79–133). Talán túlzóan részletes leírását olvashatjuk a Lebensborn (Életforrás) intézeteknek, ahol a német gyermekek a lehető legszabályozottabban cseperedtek. Ezen intézményekben az egyházi keresztelők mintájára rendeztek náci keresztelő szertartásokat is. A német szülők névválasztási gyakorlatát, a névdivat változását a szerző Heinrich Himmler számos keresztgyermekének példáján keresztül mutatja be. Tagadhatatlan a gyakorisága a párthoz közeli családokban a *Heinrich* és az *Adolf*/keresztneveknek, a teljes német lakosságot tekintve mégsem számítottak a leggyakoribbnak. A női nevek esetében sem volt példa nélküli a vezetők nevének női megfelelőit választani, de a névdivat sokkal kevésbé volt konzervatív. Ez annak ellenére is így volt, hogy a náci párt számos keresztnevgyűjteményt és -szótárt jelentetett meg, amelyekkel népszerűsíteni kívánták a germán eredetű dítomatikus neveket. A szerző – feltehetően saját amerikai tapasztalatából kifolyólag is, hiszen az USA-ban nincs szabályozva az egyénnévadás – kifejezetten elítélően ír ezekről a kiadásokról, melyek nem előíró jelleggel, hanem tájékoztatóként, illetve e nevek propagálójaként igyekeztek szolgálni a gyermeküknek nevet kereső szülők számára.

A negyedik fejezetben a szerző felvázolja a társadalmi és jogi változásokat, amelyek az említett névtörvények életbe lépésével következtek Németországban (135–168). Tekintve, hogy a *Sara(h)* és *Israel* második névelem felvételét maguknak a zsidóknak kellett kérvényezniük, önmaguk jelentkeztek a hatóságoknál. Ennek és ezután e név minden helyzetben való használatának elmulasztása komoly büntetéssel járt, amit azok sem kerülhettek el, akik mit sem tudtak zsidó származásukról, vagy már elhunytak. A második névelem jóval a sárga csillag előtt megbélyegezte a zsidó származású lakosságot, ami nemcsak rájuk, hanem az árja német lakosságra is hatással volt. Ezzel párhuzamosan megkezdődött a deportálási listák összeállítása, amelyekhez a náci hatóságok többféle forrást és eszközt használtak fel. A mainzi listák készítésének folyamatát a szerző a munkát kényszerűségből irányító Michel Oppenheim visszaemlékezésein keresztül mutatja be.

Az ötödik fejezetben a névtörvények 1945 utáni eltörlésének következményeiről olvashatunk (169–185). A német közvéleményben nagy felháborodást váltott ki, hogy az életben

maradt zsidóknak újra maguknak kellett kérvényezniük a megbélyegző névelemek elhagyását. Sokak kérelmét azonban elutasították arra hivatkozva, hogy a háború utáni NSZK-ban nem létezik többé antiszemitizmus, így a zsidó lakosságot nem érheti diszkrimináció a névelem miatt. A német lakosság névváltoztatási kérelmeinek esetében hasonló ellentmondásokat mutat be a szerző.

A fejezet második felében a nürnbergi perek mozzanatairól kapunk képet (185–205). A náci szervezetek taglistáit a szövetségesek csak későn és csak a szerencsének köszönhetően szerezték meg. Addigra több tízezen, egyes vélekedések szerint akár több százezen szerezhettek új dokumentumokat és éltek álnéven. A hidegháború következtében aztán sok náci hivatalos úton is szerezhettek új nevet magának, amikor az amerikai hadsereg alkalmazta őket a szovjetek ellen; például Nikolaus Barbie, „a lyoni mészáros” is új néven folytatta tovább karrierjét.

A hatodik fejezetben a szerző felvázolja a menekülő nácik által használt álnévválasztási sémákat (213–289). Berlin eleste és Hitler öngyilkossága után Himmler parancsa az álnéven való menekülés volt. Bevett séma volt az eredeti névtől minden tekintetben eltérő új név felvétele (pl. *Alexander Riesle* > *Bernd Classen*). Gyakori volt így is a kezdőbetűk megtartása (pl. *Karl Heller* > *Kurt Hanz*), és kézenfekvő forrás volt a családtagok kevésbé ismert neve is (pl. *Anton Streiwieser* > *Klaus Werner Krug*, a feleség leánykori családnévéből). Megfigyelhető továbbá az új keresztnév + régi családnév (pl. *Reinhold Vorberg* > *Heinz Vorberg*), illetve a régi keresztnév + új családnév párosítás (pl. *Richard von Hegener* > *Richard Wegner*). Ilyenkor szintén törekedtek az eredeti hangzás (pl. *Franz Novak* > *Franz Dolak*) vagy jelentés megtartására. Utóbbira a szerző többek között a *Hans Ernst Schneider* > *Hans Werner Schwerte* példát hozza, mondván, hogy a felvett ’kard, szablya’ jelentésű *Schwerte* családnév szemantikai kapcsolatban áll az eredeti ’szűrő, vágó’ jelentésű *Schneider* családnévvel. A *Schneider* családnév alapját valóban az eredetileg ’vágó, szabó’ jelentésű közép-felnémet *snīdere* foglalkozásnév jelenti, ám a családnevek kialakulásakor a szó jelentése már leszűkült a szabó foglalkozásra (DFN., DFD.), így a *Schneider* családnév is erre utal. A használt álnevekből a szerző egy-egy válogatott listát is közöl típusonként (217–218, 224, 238, 247).

A hetedik fejezet azokat a nőket mutatja be, akik valamilyen szerepet vállaltak a náci háborús gépezetben (291–368). E nők a háború utáni elszámoltatásban kevesebb figyelmet kaptak. Ennek oka egyrészt, hogy sokszor csak közvetetten voltak részesei az eseményeknek, másrészt mert a házasság útján végrehajtott törvényes névváltoztatásaik miatt nehezebb volt az azonosításuk. Példának okáért a koncentrációs táborok alkalmazottai még fiatal nőként követték el bűneiket, majd házasságuk után felvették férjük nevét, és tisztos családanyaként folytatták tovább életüket. Emellett az örök és a foglyok nyelve sokszor eltérő volt, s az öröket gyakran csak ragadványnéven ismerték a foglyok, valódi nevük rejtve maradt. E névváltoztatásokat és ragadványneveket a szerző táblázatos formában közli (294, 314).

A nyolcadik fejezetben holokauszt-túlélőknek vagy leszármazottaiknak olyan beszámolóit olvashatjuk, amelyekben különböző okoknál fogva szerepet kapnak a nevek, elsősorban mint emlékeztető, emlékezetmegtartó funkcióval bíró szimbólumok (325–368). A történeteket vagy maguk az érintettek, vagy az általuk megadott információk alapján a szerző vetette papírra – hogy mikor melyik eset áll fenn, a szövegből nem derül ki.

Az utolsó, kilencedik fejezetben (369–421) elsőként a dachauai koncentrációs táborban embereken kísérletező August Hirt által meggyilkoltak testrészeiből összeállított

anatómiai gyűjtemény történetét olvashatjuk; utólag 86 áldozatát sikerült azonosítani a maradványaik vizsgálata alapján). Ezután két nagyszabású névtani projektet mutat be a szerző: a Yad Vashem World Holocaust Center vállalkozásának, a Names Recovery Projectnek a keretében létrejött és folyamatosan bővülő Names Database elnevezésű többnyelvű online adatbázist, valamint a United States Holocaust Memory Museum online adatbázisát (World Memory Project). Mindkettő célja, hogy a hatmillió holokausztáldozat nevét közvégték. A feladatot nehezíti a források egyenetlensége, ugyanis a dokumentumok nehezen hozzáférhetők, elvesztek a háború alatt, vagy eleve nem jegyezték fel az áldozatok nevét. További nehézséget jelent a különböző nyelvi és írásváltozatok, ragadvány-, bece- és hivatalos névalakok egyeztetése, a névsorrend eltérése és a hiányzó névelemek kitöltése.

A záró fejezet második felében a szerző a náci bűnösök olyan leszármazottaival készített interjúról számol be, akik elkötelezettek az áldozatok és hozzátartozók mentális segítségében. Például Amon Göthnek, a plaszóvi koncentrációs tábor parancsnokának a lánya és unokája vagy Heinrich Himmler öccsének unokája is aktívan részt vállal ebben. A fejezet végén pedig számos olyan tragikus eseményt sorol fel a szerző, köztük a délszláv háborút is, amelyben az áldozatok kiválasztása névlisták és a valamilyen típusú vagy eredetű névről alkotott laikus elképzelések alapján történt.

A könyv végén a hivatkozások (423–449), valamint a tárgy- (452–464) és névmutató (465–469) található. A könyv a szerző rövid bemutatásával zárul (471).

3. A könyv a címében sugallt és bevezetőjében vázolt témájához, céljához szorosan kapcsolódó, névtani, névszociológiai részeivel átfogó, mégis részletekben gazdag, színes képét adja a náci ideológia és a személynevek kapcsolatának. Kevés hasonló, a holokauszt névtani vonatkozású történéseinek teljességét feltárni szándékozó munka jelent meg eddig. Ugyanakkor a könyv olvasását, értelmezését jelentősen megnehezíti a szerző sokszor csapongó gondolatmenete és a már említett munkamódszere, hogy az eseményeket, tényeket egyéni történeteken és visszaemlékezéseken keresztül mutatja be. Többször olvashatunk a kutatás alapvető tárgyát tekintve irreleváns életrajzi adatokat, információkat, leírásokat, a kutatás eredményei pedig sokszor csak mintegy mellékesen említődnek meg ezek mellett. Néhány esetben az anekdotikus hangvétel a névadatok összekeveréséhez is vezet: a név-változtatások kapcsán példának okáért Gertrude Scholtz-Klinket már azelőtt e néven említi a szerző, hogy az életrajzában részletes leírásában találkozott volna második férjével, Herr Scholtzcal, akinek aztán felvette a nevét (313–318). De itt említhető a szintén összevaró eljárása a szerzőnek, amellyel a nyolcadik fejezetben szerepeltetett interjúalanyok által a rendelkezésére bocsátott családi fényképfelvételeket a könyv egy korábbi részében szerepelteti (281–290). A képek ugyanakkor valójában semmilyen közvetlen kapcsolatot nem mutatnak a visszaemlékezések témájával. Hasonlóképpen, a náci bűnösök leszármazottaival készített interjúknak sincs közvetlen névtani vonatkozása, az interjúalanyok csupán elvélve, egy-egy mondattal utalnak azokra az esetlegesen elszenvedett nehézségekre, amelyek hírhedt családnevük miatt érhatték őket. A szerző legalább annyira látszik koncentrálni a könyvben említett személyek által elkövetett bűnökre vagy az áldozatok által elszenvedett borzalmakra, mint a vonatkozó névtani, névszociológiai tényekre, összefüggésekre. Így a könyv egészét, tágabb keretét tekintve inkább szociológiai elemzését nyújtja a holokausztnak, amelyben a nevek által játszott szerep a kötetben végigvonulón fontos, ugyanakkor a címben sugalltnál jóval kisebb teret tölt be.

Hivatkozott irodalom

- DFD. = *Digitales Familiennamenwörterbuch Deutschlands*. Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Mainz. <https://www.namenforschung.net/dfd/woerterbuch/liste/> (2021. 11. 25.)
- DFN. = KOHLHEIM, ROSA – KOHLHEIM, VOLKER Hrsg. 2005. *Familiennamen. Herkunft und Bedeutung von 20000 Nachnamen*. Dudenverlag, Berlin.

HAUBER KITTI
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3616-7983>
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

A névmódosítás mint közfeladat

Szerkesztő: NÉMETH GABRIELLA. OFFI Zrt., Budapest, 2020. 165 lap

1. A névmódosítás mint közfeladat című kötet az Országos Fordító- és Fordításhitelesítő Iroda (a továbbiakban: OFFI) gondozásában megjelent sorozat része, és szervesen kapcsolódik az állami fordítószolgálat fennállásának 150. évfordulójára szervezett konferencián elhangzott előadásokból készült két kötethez (SZOTÁK 2019a, 2019b). Ezek többek között bemutatják az OFFI szakmai jogelődeinek, szabályozásának történetét, foglalkoznak a jogi szaknyelvi közvetítés témakörében fellelhető problémákkal, a fordítás elméleti és gyakorlati kérdéseivel.

Az alább ismertetendő kötet három elemző tanulmány mellett egy terjedelmes névjegyzéket (72–156) és egy terminológiai segédletet (157–159) is tartalmaz. A szerkesztői előszóából (7–12) megtudjuk, hogy a kötetrel többek között a jogalkalmazóknak és a közigazgatási szakembereknek igyekeznek segítséget nyújtani. Az OFFI célja ugyanis, hogy kiadványaival a fordítási és nyelvi közvetítési tevékenysége során felmerülő jó gyakorlatokat megossza a szakmai közönséggel, fordítókkal, egyetemi tanárokkal.

2. UGRÓCZKY MÁRIA tanulmányában (15–40) a személynév-módosítás jogintézményének jogszabályi hátterét mutatja be részletesen, kiemelve a névmódosítási és a névváltoztatási eljárás jellemzőit és különbségeit. A névmódosítási eljárásban a név megváltoztatásának az állampolgári státusz megváltozása, a magyar állampolgárság megszerzése a feltétele. A névmódosítások többségét a határon túli, kisebbségi helyzetben lévő magyarok kérik az egyszerűsített honosítási eljárásuk során. A névváltoztatás a polgár akaratnyilvánításán alapul: az érintett névváltoztatási kérelemmel fordul Budapest Főváros Kormányhivatalához, ha az addigi nevét nem kívánja tovább viselni. A tanulmány kitér az elcsatolt területeken élő magyar lakosság névanyagán végbevitelt változtatásokra, szemlélítve a román, szerb, kárpátaljai és (cseh)szlovák gyakorlatot. Például a román közigazgatási hatóságok gyakorlata nem volt egységes: a családnevek körében az ékezet nélküli

átírás (pl. *Kovacs, Szabo*), a magyar betűk román kiejtés szerinti betűre történő cseréje (pl. *Covaci, Sabo*), illetve a névforma teljes megváltoztatása (pl. *Nagy – Naghi, Csontos – Ciortos*) volt a jellemző. Az utónevek körében az általános gyakorlatot követve a névnek a román nyelvben ismert megfelelőjét tüntették fel (pl. *László – Vasile/Ladislau, Erzsébet – Elisabeta*). A szerző ismerteti az OFFI munkatársainak szakértői tevékenységét az idegen nyelven lejegyzett nevek magyar megfelelőinek a kiválasztásában, illetve a közigazgatási döntéshozatal mechanizmusát. A tanulmányt két melléklet zárja: egy névmódosítás iránti kérelem, valamint egy honosítási okirat mintapéldánya.

RAÁTZ JUDIT írásában (41–55) bemutatja egy-egy új, az adható utónevek listájában még nem szereplő nevek kérvényezésének hivatalos útját, a névválasztás jogszabályait, valamint azt a 14 alapelvet, melyet az Utónévbizottság a jogszabályok mellett figyelembe vesz egy szakvélemény készítésekor. A nevek írásmódjával foglalkozva a szerző sorra veszi a jelenlegi, figyelembe veendő helyesírási szabályokat, gazdag példaanyaggal szemlélítve a különböző eseteket. Felhívja a figyelmet arra, hogy az ellentmondásos jogszabály felülírja a helyesírási szabályzatot, amikor kimondja, hogy az anyakönyvezés a magyar helyesírási szabályai szerint történik, a személynevek és a földrajzi nevek bejegyzése során csak a 44 betűs magyar ábécé betűit lehet használni. A jelenlegi helyesírási szabályzat (AkH.¹²) szerint ugyanakkor a latin betűs írást használó nyelvek tulajdonneveiben általában változtatás nélkül követjük az idegen írásmódot, akkor is, ha a magyarban nem használatos mellékjeles betűket tartalmaznak. A mellékjeles betűket tartalmazó családneveket a hivatalos okiratokban tehát a névviselő kérésére a megfelelő mellékjeles betűvel kell írni, ugyanakkor ha bármilyen anyakönyvi bejegyzés, iratcsere történik, a fent említett jogszabályra hivatkozva néha mellékjel nélkül jegyzik be a családnevet. A szerző ennek kapcsán bemutatja a névkérelmek elbírálásának és a nevek átírásának folyamatát, valamint a latin és a nem latin betűs nevek átírása során felmerülő nehézségeket.

KÁNTOR ÁKOS a közfeladat-ellátásról szóló tanulmányában megadja a közfeladat definícióját, majd felsorolja az online közfeladat-kataszterben az OFFI közfeladatait (56–69). Bemutatja az OFFI elődszervezeteit, valamint feladatköreinek változását a közfeladat-ellátásban. Napjainkban egy 1986-os rendelet határozza meg az OFFI feladatkörét: hiteles fordítás, fordítás hitelesítése, idegen nyelvű iratról hiteles másolat készítése, nem hiteles fordítás és ezekkel összefüggő egyéb munkák. A névmódosítási kérelemhez adandó, a név vagy névelem nyelvi jellemzőjéről szóló igazolás kiállítsa vagy a név hiteles fordítása is az OFFI feladatköréhez tartozik. Az OFFI-nak a hiteles fordítás és tolmácsolás területén ellátási felelőssége és rendelkezésre állási kötelezettsége van, tehát akkor is el kell látnia a feladatot, ha az veszteséges. Ez a két, fent említett tényező megköveteli a szakfordítások esetében a minőségi, gyors munkát, melynek kivitelezéséhez a hiteles fordításokat végző fordítók munkáját magas szakmai színvonalú terminológiai adatbázisok, auditált fordítás-minták és szakmai továbbképzések segítik.

3. A kötet végén található a névmódosítási kérelmek alapján összeállított névjegyzék (71–156), amely a trianoni békeszerződés következtében magyar nevüket elvesztő személyeknek, illetve azok leszármazottainak adott államnyelvi (horvát, lengyel, román, szerb, szlovák, szlovén, orosz, ukrán) nevet, valamint a magyar állampolgárság megszerzése során visszamagyarosított nevüket tartalmazza. A névjegyzék hasznos kiegészítése a kötet tanulmányainak: a felsorolt személynevek sok esetben kiválóan példázzák az írásokban bemutatott névtani jelenségeket. A névjegyzék család- és utóneveket egyaránt tartalmaz: a családnevek erdélyi, vajdasági és kárpátaljai, az utónevek pedig erdélyi, felvidéki, vajdasági

és kárpátaljai személyek nevei. Az erdélyi anyagrészből kiragadva a *Juhász* családnévet: a névjegyzék első tétele az eredeti név, esetünkben a *Ciobanu*, tehát a magyar családnév román nyelven anyakönyvezett változata, a második oszlop a magyarosított nevet tartalmazza, tehát a *Juhász* formát, az utolsó oszlopból pedig megtudjuk, hogy az adott személy-név mely nyelvterületről származik, pontosabban melyik nyelv hatására érték a változások.

A kötetet záró, UGRÓCZKY MÁRIA által összeállított terminológiai segédlet (157–159) a névjogi szakkifejezések mellett a vonatkozó törvényeket, jogszabályi helyeket is feltünteti. Kiderül belőle például, hogy mi a különbség a névváltoztatás és a névmódosítás között. A név megváltoztatása a névviselő kérelmére, a hatáskörrel bíró közigazgatási hatóság engedélye alapján történik. Magyar állampolgár születési család- és utónevének megváltoztatását az anyakönyvi szerv engedélyezi. A névmódosítás ezzel szemben a névváltoztatásnak csupán az egyik esete, amikor a honosítási vagy visszahonosítási eljárással párhuzamosan az eljáró szerv a magyar állampolgárságot szerző személynek engedélyezi, hogy idegen hangzású neve helyett magyar vagy magyarosabb nevet viseljen.

4. A kötetben megjelenő tanulmányok egyaránt szólnak a téma iránt érdeklődő laikusoknak és a szakmai olvasóknak. A kiadványt hiánypótló munkává teszi a szerzők azon törekvése, hogy minél jobb betekintést nyújtsanak többek között a névmódosításra vonatkozó jogalkalmazói gyakorlatba, az idegen nevek átírásának nehézségeibe, és nem utolsósorban az OFFI közfeladat-ellátásának folyamatába.

Hivatkozott irodalom

SZOTÁK SZILVIA szerk. 2019. *Az állami fordítószolgálat 150 éve*. Országos Fordító- és Fordításhitelesítő Iroda Zrt., Budapest.

SZOTÁK SZILVIA szerk. 2019. *Diszciplínák találkozása, nyelvi közvetítés a XXI. században*. Országos Fordító- és Fordításhitelesítő Iroda Zrt., Budapest.

HAINDRICH HELGA ANNA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4996-317X>

ELKH Nyelvtudományi Kutatóközpont

Shifting Toponymies. (Re)naming Places, (Re)shaping Identities [Változó helynévallomány. Helyek (át)nevezése, identitások (át)formálása]

Szerkesztők: LUISA CAIAZZO – IMAN NICK. Cambridge Scholars Publishing,
Newcastle upon Tyne, 2020. 216 lap

1. Az alább ismertetendő, multidiszciplináris megközelítésű tanulmánykötet a helynevek és az identitások kapcsolatát tárgyaló írásokat tartalmaz. A fókuszban főként az átnevezések

identitásformáló és/vagy -kifejező ereje áll. A könyvet a tartalomjegyzék után a szerzők ismertetése nyitja (vii–x). A kötetben összesen tizenegy angol nyelvű tanulmány található, melyeknek rövid ismertetése a szerkesztők, LUISA CAIAZZO és IMAN NICK bevezető fejezetében olvasható egy rövid tudománytörténeti áttekintést követően (1–7).

2. A könyv első tanulmánya ESTERINO ADAMI munkája, melyben a delhi metró neveinek kulturális és szimbolikus jelentőségét elemzi (9–24). A metróállomások elnevezése ideológiák kifejezésének az eszköze, amit a szerző a kognitív pszichológia segítségével vizsgál.

LUISA CAIAZZO kutatásának nyelvi és kulturális kontextusa szintén India, azonban a középpontban itt az ország elnevezése áll (25–42). Az 1950-ben érvénybe lépő alkotmányban az *India* és a *Bharat* egyenrangú országnevekként jelentek meg; az elnevezések körüli konfliktust a szerző a kritikai helynévkutatás elméleti keretében és a korpusznyelvészet eszközeivel vizsgálja.

MIRKO CASAGRANDA Kanada egyik térképészeti problémájával foglalkozik: a kritikai térképészet a térképekre diskurzusként tekint, amely lehetőséget ad népek és helyek kiemelésére vagy akár elfedésére (43–55). A szerző az említett ország őslakosok lakta területének térképein vizsgálja az őshonos népek helyneveinek hiányát.

A negyedik fejezetben OLIVIU FELECAN Románia településneveinek változásait mutatja be, ahogy azok tükrözik az aktuális politikai, ideológiai helyzeteket (57–76). A tanulmány 1878-tól, Románia létrejöttétől kezdve napjainkig vezet végig a településnév-változtatások típusain, valamint a folyamatokon, ahogy a változtatások tükrözik az ország politikai evolúcióját. A névváltoztatási típusokat szemléltető példák között számos magyar településnév is található.

PAUL GERAGHTY szintén diakrón megközelítésű kutatásában a Fidzsi-szigetek angol helyneveinek történetét mutatja be (77–96). Az 1860–70-es évek nagymértékű bevándorlását követően a szigeteken jelentős számban jelentek meg angol helynevek – ideiglenesen a bevándorlók számára otthonosabbá változtatva a teret –, a bevándorlások végét követően azonban hamar el is tűntek.

A nemzetközi helynévkutatás terminológiai inkonzisztenciájára hívja fel a figyelmet ALBERTO MANCO tanulmánya, melyben számos példával mutatja be a problémakört (97–112). A helynévtípusokra vonatkozó terminusok változatos előfordulása és használata véleménye szerint félreértéseket, félreértelmezéseket okoz a helynévkutatásban, megoldásként ezért az egységesítést javasolja.

ANNA MONGIBELLO tanulmányában a kanadai őslakos ktunaxa nép reprezentációjának problémájával foglalkozik (113–132). Az őshonosok által *Qat'muk*-nak nevezett, *Jumbo Valley*-ként is ismert területre síterepet terveztek építeni; az erről szóló, online médiában megjelent cikkek szolgálták a kutatás nyelvi anyagaként. A szerző megállapítása szerint a terület megnevezése, a variánsok közti választás az újságírói pozicionálás eszközeként jelent meg.

IMAN NICK két írással járult hozzá a kötethez. Az első egy társadalomtörténeti szemléletű esettanulmány, melyben a buchenwaldi koncentrációs tábor helyneveit vizsgálta, ahogy azok a szélsőséges ideológia megtestesítőiből a holokauszt emlékét életben tartó neveké váltak (133–149). A szerző második tanulmánya az oklahomai „feketék lakta városok” elnevezéseiről szól: a területet betelepítő, úttörő munkát végző emberek közül sokan afroamerikaiak és őshonos amerikaiak voltak, aminek a településnevekben is nyoma van (151–171).

FRANCESCO-ALESSIO URSINI kutatásában Olaszország helyneveinek eredetével foglalkozik (173–186). A hatalmas helynévanyag összetett, multikulturális, nyelvileg diverz rétegződést mutat, amelynek az identitásokban is van lenyomata.

Az utolsó fejezetben SARA LOUISE WHEELER a walesi függetlenségi törekvés egyik mottóját, a helynevet is tartalmazó *Cofiwch Dryweryn* ('Emlékezzetek Trywerynre') frazémát vizsgálja a kulturális, történelmi és politikai kontextusokat figyelembe véve (187–208). A Tryweryn folyó völgyében található Capel Celyn települést 1965-ben elárasztották egy Liverpool és a Wirral-félsziget számára fontos víztározó építése során. Az eredetileg falfirkaként megjelenő frazéma azóta a hegemoniaellenes walesi nacionalizmus egyik szimbóluma lett.

A kötetet az egyes fejezetekhez tartozó végjegyzetek zárják.

3. A tanulmánykötet fontos kutatásokat tartalmaz a nemzetközi szinten napjainkban népszerűnek számító kritikai helynévkutatás területéről. A változatos nyelvi anyagot interdiszciplináris, módszertanilag is sokrétű vizsgálatok kísérik, melyek a helynévkutatás ezen ágának lehetőségeit is bemutatják.

BALOGH ROLAND JÓZSEF

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1556-2690>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

SEBESTYÉN ZSOLT, *Kárpátalja helységnevei*

K. n., Nyíregyháza, 2020. 528 lap

1. A helynevek összegyűjtésének az igénye már a 19. század elején megfogalmazódott. TELEKI JÓZSEF az 1821-ben megjelent, *Egy tökéletes magyar szótár* elrendeltetése, készítése módja című művében (18) hangsúlyozta elsőként, hogy a tulajdonneveknek (a helyneveknek és a személyneveknek) is mindenképpen helyük van a „tökéletes magyar szótár”-ban: „eggy [...] második tóldalékban lehetne a’ nevezetesebb hazai vidékek, Városok, helységek, vizek, hegyek [...] és az olly idegen tartományok, Országok, városok [...] nevezeteit, mellyeknek nyelvünkben különös eredeti nevek vagyon, felvenni”. Az elmúlt 200 évben ez az elképzelt helynévtár nem készült ugyan el, de fontos lépések történtek a megvalósítása felé. A magyar nyelv külső régióiban, a határon túli térségekben a magyar nyelv folyamatos térvesztése miatt különösen sürgetővé vált e feladat elvégzése.

2. SEBESTYÉN ZSOLTNak a határon túli területek helyneveinek összegyűjtésében jelentős érdemei vannak. A 2020-ban napvilágot látott, *Kárpátalja helységnevei* című munkája az Ukrajna nyugati megyéjének számító Kárpátalja ma önálló települési rangú helységeinek történelmi névadatait (az első ismert említéstől egészen napjainkig) és névmagyaroztatást tartalmazza betűrendes elrendezésben. Ha az egykori beosztást vesszük alapul, akkor 6 vármegye (Bereg, Máramaros, Szabolcs, Szatmár, Ung és Ugocsa) helynevei szerepelnek a kötetben. Számításaim szerint 606 szócikket (a szerző 605 helységet említ, 6) ad közre a kötet: Bereg megyéből 226, Máramaros megyéből 197, Ung megyéből 117, Ugocsa megyéből 61, Szabolcs megyéből 4, Szatmár megyéből pedig 1 település helyneveit.

A szerzőnek korábban is jelentek meg a történelmi Magyarország északkeleti térségének helyneveivel foglalkozó munkái. 2008-ban Kárpátalja teljes területére vonatkozóan végzett helynévgyűjtést. Ez a kötet 476 egykori és mai település 19–20. századi helynévanyagát (településneveit és mikrotoponimáit) ismerteti a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi fiókjának kataszteri térképei, birtokrészleti jegyzőkönyvei és határjárásai alapján. Később a történelmi Bereg (SEBESTYÉN 2010), Máramaros (SEBESTYÉN 2012) és Ung vármegye (SEBESTYÉN 2014) helységneveinek etimológiai szótárát is elkészítette.

A Kárpátalja helységnevei című, 2020-ban közreadott szótár tulajdonképpen a korábbi kötetekben nagyrészt már szereplő településeket mutatja be gazdagabb adatolással és részletezőbb névmagyarozattal. A különbséget jól érzékelteti például az, hogy míg Bereg megye helységneveinek etimológiai szótárában Bene település 19 névadattal szerepelt (SEBESTYÉN 2010: 23), addig a mostani kötetben már 97 adattal jelenik meg (48–49). Az új kötet a gazdagabb adatolás mellett néhány ponton a szerkesztési elvekben is eltér a korábbi kötetek gyakorlatától. A korábbi megyei kiadványok a ma is létező helységek mellett az időközben elpusztult településeket is megemlítik: ebben MEZŐ ANDRÁS ÉS NÉMETH PÉTER Szabolcs-Szatmár megye történeti-etimológiai helységnévtára (1972) című munkájának eljárását követte SEBESTYÉN ZSOLT. A mostani szótár ezeket nem tartalmazza. A megyei szótárak térképmellékletei szintén nem kerültek át a kárpátaljai kötetbe: ebben a munkában egyáltalán nem szerepelnek térképek. További különbségként említhetjük meg, hogy az elemzés záró kronológiai határa a korábbi munkákban 1920 volt, s ennek eredményeként a trianoni békeszerződés után faluvá alakult külterületi lakott helyeket vagy újonnan telepített falvak nevét nem találjuk meg bennük. A mostani szótárban viszont már megtalálhatók: ilyen a máramarosi *Borkút* határában, a Fekete-Tisza jobb partján a 20. században létrejött *Trosztyanec* (444) vagy a máramarosi *Técső* határában lévő *Tyacsivka* (449).

3. Az itt ismertetett kötet a jelentőségéhez mérten meglehetősen rövid, háromoldalas bevezető résszel kezdődik (5–7). Ebben egyrészt a *Kárpátalja* elnevezés jelentésének változásáról, a régió magyar névhasználatáról, valamint a szótár szerkezetéről (6–7) szól a szerző. A szótárban használt jelek és rövidítések jegyzéke (8) után következik közel 500 oldalon a helységnév-etimológiai szótár (9–493). Végül gazdag forrás- és irodalomjegyzék (495–514), valamint a kötet használatát megkönnyítő névmutató (515–526) zárja a munkát.

A szócikkek címszáva minden esetben a település hagyományos magyar neve, illetőleg a hivatalos ukrán név; pl. *Bökény* és *Тисобикень* (Ugocsa megye, 65). A címszóvá emelt magyar név kiválasztásakor a helységnév-változtatások előtti, természetes névadással kezelt nevet vette alapul a szerző (6). A terület ruszin helységei esetében a régi, párhuzamos magyar elnevezések az elmúlt évtizedekben háttérbe szorultak, a szerző azonban azzal a nem titkolt szándékkal, hogy „a szélesebb olvasóközönség, de elsősorban a kárpátaljai magyar névhasználó közösség körében” életben tartsa ezeket, a magyar neveket emelte címszóvá: pl. *Bárdháza* ~ *Barbovo* (41–43).

A települések lokalizálása a hozzájuk legközelebbi nagyobb településhez (azaz járási központhoz) való viszonyítással történik; pl. *Szernyehát* 'település Ungvártól D-re' (401). Az egyes települések vármegyei besorolásáról a szócikkek elemző része a legtöbb esetben egyértelmű információt nyújt ugyan („Repede a 14. század második felében települt a történelmi Bereg megyében a Latorca folyó bal partján, Szentmiklós szomszédságában”, 366), de ha például az egyes vármegyékhez tartozó valamennyi település szócikkét kívánjuk egyberendezni, azt csak a teljes kötet átlapozásával tudjuk megtenni. A kötetben

szereplő értékes anyag megyék szerinti felhasználhatóságát a települések neveinek ilyen rend szerinti felsorolásával nagy mértékben segíthette volna a szerző.

A kötet fő szócikkrendező elve az, hogy az egyazon településhez tartozó valamennyi adatot egy szócikkben szerepelteti. Ennek megfelelően egy helyen található meg az egy denotátumhoz köthető, de eltérő lexikális-morfológiai szerkezetű névalakok mellett az idegen nyelvű névadatok is (pl. *Gecse* a.: *Geche*, *Mezőgecse*, *Геча*; 140). A természetes névalakulási folyamatok, a párhuzamos, valamint a hivatalos névadás feltárása érdekében a szócikkeken belüli adatközlés az időrendet követve és nem az írásváltozatok szerint történik. Ebben az elrendezésben kisebb hangsúlyt kap ugyan a településnevek alakváltozatainak sokszínűsége vagy a szinonimitás jelensége, de a kötet végén lévő névmutató (515–526) valamelyest segíti a tájékozódást ebben a tekintetben is. A lehető legrészletesebb adatolás érdekében a szerző az adatokat például a kárpátaljai és magyarországi levéltári források mellett oklevéltárak, kéziratok, mikrofilmen lévő dikális összeírások, a Magyar Nemzeti Levéltár digitalizált urbáriumai, illetve magyar helységnevtárak (1773–1944) segítségével gyűjtötte össze (5). Egyes települések már a 12–13. században feltűnnek a forrásokban (pl. Anonymus gesztájában is szerepel közülük jó néhány): *Ungvár* (1150 k./13–14. sz.: *Hunguar*, 457), *Borzsova* (1150 k./13–14. sz.: *Borsoa*, 62), *Munkács* (1200: *Muncas*, 279), *Batár* (1216: *Batar*, 4), *Péterfalva* (1220: *villa Petur*, 339), *Badaló* (1226: *Bodolou*, 37), *Császlóc* (1263: *Chaslouch*, 80).

A legkorábbi említésektől történő adatolás az etimológiai elemzések szempontjából is elengedhetetlen. SEBESTYÉN ZSOLT szótára ebben a tekintetben is hiánypótló, hiszen Kárpátalja valamennyi helységnevééről korábban nem jelent meg etimológiai szótár. Tulajdonképpen csak KISS LAJOS munkái vehetők számításba ezen a területen (pl. FNESz.); a szerző az ő nyomdokain indult el (6). A FNESz.-ben is szereplő nevek etimológiáját átveszi, és sok esetben ki is egészíti, sőt az ukrán szakirodalom névmagyarozatai is részét képezik a munkának. A szerző fontos célja továbbá, hogy település- és művelődéstörténeti információkkal is megismertesse olvasóját, ezek az ismeretek ugyanis a névadás hátterének a feltárását is elősegíthetik (7). Az egyes településekhez köthető személyek nevei ugyan csak megjelennek a szócikkekben (7).

4. A Kárpátalja helységneveit bemutató helynévtörténeti szótár a magyar névkutatás értékmentő darabja. Jelentősége főként abban rejlik, hogy a történelmi Magyarország olyan területének településneveit gyűjtötte össze a teljességre törekvés igényével, etimológiai magyarázattal ellátva, ahonnan eddig csak töredékes ismereteink voltak. Kárpátalja területén – soknemzetiségű vidék lévén – magyar, ruszin, román, szlovák és német nevek egyaránt fellelhetők. A kötetben szereplő gazdag helynévanyag ezáltal a nyelvi érintkezések vizsgálatának is kétségkívül kiváló terepe lehet a továbbiakban.

Hivatkozott irodalom

FNESz. = KISS LAJOS, *Földrajzi nevek etimológiai szótára* 1–2. 4., bővített és javított kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.

MEZŐ ANDRÁS – NÉMETH PÉTER 1972. *Szabolcs-Szatmár megye történeti-etimológiai helységnevtára*. Szabolcs-Szatmár Megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya, Nyíregyháza.

- SEBESTYÉN ZSOLT 2008. *Kárpátalja településneveinek történeti helynevei. A kataszteri térképek és birtokrészleti jegyzőkönyvek alapján.* Bessenyei Könyvkiadó, Nyíregyháza.
- SEBESTYÉN ZSOLT 2010. *Bereg megye helységneveinek etimológiai szótára.* Bessenyei Könyvkiadó, Nyíregyháza.
- SEBESTYÉN ZSOLT 2012. *Máramaros megye helységneveinek etimológiai szótára.* Bessenyei Könyvkiadó, Nyíregyháza.
- SEBESTYÉN ZSOLT – ÚR LAJOS 2014. *Ung megye helységneveinek etimológiai szótára.* АУТДОР – IIIAPK, Ungvár.
- TELEKI JÓZSEF 1821. Egy tőkélletes magyar szótár' elrendeltetése, készítése módja. In: HORVÁT ISTVÁN kiad., *Jutalomfeleletek a' magyar nyelvről, a' Magyar Nemzeti Muzeum 1815. 1816. 1817. esztendei kérdéseire.* Trattner, Pest. 1–69.

SZÖKE MELINDA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2726-4973>

Debreceni Egyetem

Bölcsészettudományi Kar

A Névtani Értesítő szerkesztőségébe 2021-ben beérkezett magyar névtani kiadványok

- SEBESTYÉN ZSOLT – MINYA KÁROLY szerk. 2021. *Emlékkönyv Mizser Lajos tiszteletére.* Nyíregyházi Egyetem Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, Nyíregyháza. 144 lap.
- SLÍZ MARIANN 2021. *Szentkultusz és személynévadás Magyarországon.* Szent István Társulat, Budapest. 168 lap.